

İQTİSADİYYAT

UDK 339.187.62

JEL: E62

LİZİNQ XİDMƏTLƏRİ BAZARININ İNKİŞAFI-İNNOVATİV
TEKNOLOGİYALARIN SÜRƏTLƏNDİRİLMƏSİ AMİLİ KİMİ

Z.H.ZEYNALOV

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

zakir_zeynalov@unec.edu.az

Məqalədə lizinq bazarının inkişafının iki istiqaməti nəzərdən keçirilir. Bir tərəfdən lizinq vasitəsilə istehsal vasitələrinin yenilənməsi hesabına kiçik və orta sahibkarlıqda müasir texnoloji proseslərin təşkili təmin olunur. Digər tərəfdən isə lizinq bazarının əsas maliyyə təminatçısı qismində kommersiya bankları çıxış edir.

Tədqiqat işində iqtisadiyyatda lizinqdən məhdud istifadəyə təsir edən amillər, innovasiya məhsullarının həcmi, maliyyə mənbələri üzrə texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclər və xərclərdə istiqamətlərin payı, bankların lizinq bazarında iştirakı məsələləri təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: innovasiya məhsulunun həcmi, lizinq bazarı, lizinq əməliyyatları, iqtisadi amillər, istehsal amilləri

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, kifayət qədər səmərəli metodlardan biri də lizinqdır. Bu universal investisiya aləti dövlət maliyyə vəsaitlərinin məlum məhdudluğu fonunda iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsi və yerli sahibkarlığın dəstəklənməsi üçün böyük həcmdə xüsusi resursları əlavə olaraq cəlb etməyə imkan verir. Məhz lizinq istehsalın, investisiyaların və texniki cəhətdən yenedən silahlanmanın stimullaşdırılması üçün güclü impulsdur və müəssisəyə kəskin maliyyə gərginliyi olmadan əsas fondlarını sürətlə modernləşdirməyə və yüksək keyfiyyətli, müasir məhsul buraxmağa imkan verir. Bazar şəraitində lizinqin əhəmiyyəti danılmazdır, buna görə də təsadüfi deyil ki, iqtisadi ədəbiyyatda ona çoxsaylı rəsmi adlar verilmişdir: “investisiyaların cəlb edilməsinin yeganə perspektiv forması”, “istehsalın yenilənməsinin ən effektiv investisiya resursu”, “ən sərfəli sövdələşmə”, “investisiya fəaliyyətində risklərin azaldılması üsulu” və s.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda lizinqə aid məsələlər üzərində son dərəcə az işlənib və iqtisad elmində o, az öyrənilib, konstruktivliyi ilə seçilmir. Bir sözlə, lizinq bazar kateqoriyası olaraq nə nəzəri, nə də praktik

aspektdə hələ tam tədqiq olunmamışdır ki, bu da onun potensialının tam istifadə olunması üçün əhəmiyyətli maneədir. Bütün bunlar, öz növbəsində, bu problemin müxtəlif aspektlərinin hərtərəfli öyrənilməsinin aktuallığını müəyyən edir.

Lizinq bazarlarının inkişafı iki məqsədi nəzərdə tutur. Bir tərəfdən lizinq vasitəsilə istehsal vasitələrinin yenilənməsi hesabına kiçik və orta sahibkarlıqda müasir texnoloji proseslərin təşkili təmin olunur. Digər tərəfdən isə lizinq bazarının əsas maliyyə təminatçısı qismində kommersiya bankları çıxış edir. Lizinq bazarının inkişafı emal sənayesinin aparıcı rola malik olmasını və innovativ əsaslı istehsal prosesinin formalaşdırılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edəcək. Lakin lizinqdən zəif istifadə istehsalda innovasiyalardan aktiv istifadəni məhdudlaşdırır. Bu baxımdan lizinq xidmətləri bazarının inkişafına dövlət dəstəyinin istiqamətlərini müəyyən etmək üçün bu xidmətlərdən istifadəni məhdudlaşdıran faktorlar müəyyən edilməlidir.

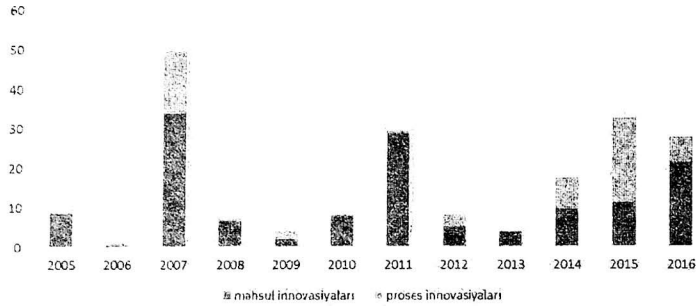
Bütövlükdə lizinq xidmətlərindən məhdud istifadə, eləcə də onun spesifikasi bank tərəfindən həyata keçirilən lizinq əməliyyatlarından da aydın görünür. Azərbaycanda zəif də olsa, bankların lizinq əməliyyatları üzrə təcrübələri formalaşmışdır, lakin heç də bütün banklar və ya lizinqin təklif olunan şərtləri lizinqalanlar üçün effektiv deyildir. Bu səbəbdən tədqiqat işində bankların lizinq əməliyyatlarının intensivləşdirməsi, kreditlə müqayisədə bu instrumentin rəqabət imkanlarının artırılması təhlil edilir və bankların lizinq əməliyyatlarının aktivləşdirilməsi üzrə təkliflər verilir. Tədqiqat işinin belə bir strukturda verilməsi bir tərəfdən işin tətbiqi, digər tərəfdən isə bu xidmət bazarının canlandırılması üzrə tövsiyələrin formalaşdırılması məqsədilə əlaqədardır. Tədqiqatın nəticələrindən konkret bank fəaliyyətinin bu istiqamətinin aktivləşdirilməsi zamanı istifadə oluna bilər.

Lizinqin əsasən avadanlıq, maşın və mexanizmlərin əldə edilməsini təmin etdiyini nəzərə alaraq ilk növbədə istehsalda innovasiyaların cari səviyyəsi və onu məhdudlaşdıran faktorlar qiymətləndirilməlidir. ADSK-nın məlumatlarına görə innovasiya proseslərinə müəssisələr tərəfindən çəkilən xərclər aşağı olaraq qalır. Belə ki, 2006-2016-cı illərdə emal sənayesi üzrə məhsul buraxılışının orta hesabla 0.3%-i qədər innovasiyaya xərc çəkilmişdir.

Bununla yanaşı, nəticə olaraq istehsalın özünün də strukturunda məhsul innovasiyalarının payı artır. Məlum olduğu kimi məhsul innovasiyası yeni məhsul növünün yaradılmasını nəzərdə tutur [1, 198]. Bu isə istehsalda yeni texnologiyaların tətbiqini zəruri edir. Lakin lizinqdən məhdud istifadə yeni məhsul növünün yaradılmasına deyil, birdəfəlik və qeyri-produktiv məhsul formalarının yaradılmasına gətirib çıxarır. Bunu proses innovasiyalarının payının azalması da təsdiq edir.

Qrafik 1

Emal sənayesində texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclər, mln.Azn

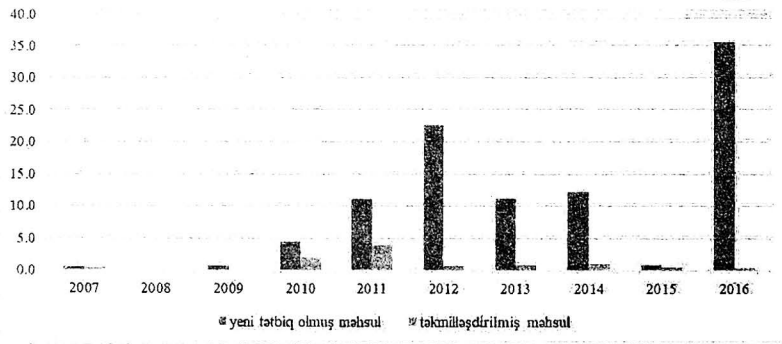
Mənbə: ADSK-nın məlumatları əsasında hesablama

Qrafikdən görüldüyü kimi, innovasiyalara çəkilən xərclər qeyri-bərabər olmaqla yanaşı, məhsul innovasiyaları üstünlük təşkil edir. Araşdırmalar göstərir ki, son dövrlər proses innovasiyalarında müşahidə edilən artım isə permanent xarakter daşıyır.

Bu proses özünün istehsal edilmiş innovasiya məhsullarının həcmində də göstərir. Belə ki, baxılan 2007-2016-cı illərdə yeni tətbiq olunmuş məhsulların orta illik həcmi 11 mln.manatdan çox deyildir.

Qrafik 2

Yenilik səviyyəsinə görə innovasiya məhsulunun həcmi, mln manat

Mənbə: ADSK-nın məlumatları əsasında hesablama

Eyni zamanda belə növ məhsul istehsalı emal sənayesinin baxılan 17 sahəsində təsadüfi xarakter daşması müəyyən olunmuşdur. Bu, həm də iqtisadiyyatda birdəfəlik texnologiyaların tətbiq prosesinin getməsinə göstərir. Çünki, təkmilləşdirilmiş məhsulun həcmi azalan dinamikaya malikdir ki, bu da istehsalın texnoloji-laborator bazasının zəif olması və təkmilləşmə sahəsində

yeni avadanlıq cəlb imkanlarının mövcud olmaması ilə bağlıdır.

İqtisadiyyatda lizinqdən məhdud istifadəni texnoloji innovasiyaların tətbiqinə çəkilən xərclərin maliyyələşmə mənbələri də təsdiq edir.

Cədvəl 1

Maliyyə mənbələri üzrə texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclər (mln.Azn)

	2005-2010	2011-2014	2015-2016
Bütün sənaye	27.9	19.1	31.6
<i>müəssisələrin vəsaiti hesabına</i>	7.3	16.4	24.5
<i>dövlət büdcəsi</i>	19.3	4.6	-
<i>büdcədən kənar fondlar</i>	3.7	0.0	-
<i>Sair</i>	5.9	0.5	1.1
Emal sənayesi	13.1	14.7	30.1
<i>müəssisələrin vəsaiti hesabına</i>	6.8	12.1	23.1
<i>dövlət büdcəsi</i>	-	4.6	-
<i>büdcədən kənar fondlar</i>	3.7	0.0	0.0
<i>Sair</i>	4.5	0.5	1.1

Mənbə: ADSK-nın məlumatları əsasında hesablama

ADSK-nın məlumatlarına görə sənaye üzrə texnoloji innovasiyalar əsasən müəssisələrin şəxsi vəsaitləri hesabına maliyyələşir. Lakin burada mədəncixarma sənayesi mühüm paya malikdir. Eyni zamanda bu cür hal emal sənayesi üçün də xarakterikdir. Şəxsi vəsaitdən sonra digər mənbə kimi dövlət büdcəsi və büdcədən kənar fondlar çıxış edir. Linq və digər mənbələr isə yox səviyyəsindədir¹. Digər əksər sahələrdə isə ümumiyyətlə son 10 ildə texnoloji innovasiyalara heç bir xərc çəkilməmişdir.

Linq bazarının zəif inkişaf etdiyi və maliyyələşmə mənbələrinin məhdud olduğu şəraitdə müəssisələr tərəfindən çəkilən xərc istiqamətləri də mühüm maraq kəsb edir. ADSK-ın məlumatları əsasında aparılan hesablamalara görə, 2016-cı ildə yeni texnologiyaların alınmasına daha çox üstünlük verirlər.

Cədvəl 2

Texnoloji innovasiyalara çəkilən xərclərdə istiqamətlərin payı, %²

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
yeni məhsulların, xidmətlərin, proseslərin tətbiqi və işlənməsi	31%	11%	7%	10%	48%	33%	20%
texnoloji innovasiyalar ilə əlaqədar maşın və avadanlığın alınması	62%	80%	61%	32%	19%	39%	7%
yeni texnologiyaların alınması	-	-	-	19%	0%	9%	57%
proqram vəsaitlərinin alınması				9%	1%	2%	4%
digər	6.6%	8.4%	32.4%	30.4%	32.3%	16.2%	11.4%

Mənbə: ADSK-nın məlumatları əsasında hesablama

¹2015-2016-cı illərdə isə neftin qiymətinin azalması və bununla əlaqədar olaraq büdcənin investisiya xərclərinin sekvestri müəssisələrin investisiya fəaliyyətinə də ciddi təsir göstərmişdir.

²Emal sənayesinin təmsalında

Bundan fərqli olaraq əvvəlki dövrlərdə yeni məhsul və xidmətlərin tətbiqi prosesi üstünlük təşkil etmişdir. Araşdırmalar göstərir ki, bu, emal sənayesinin bir sıra sahəsində yığma üsulunun üstünlük təşkil etməsi ilə əlaqədar olmuşdur. Xüsusilə maşınqayırma sənayesində müşahidə olunan istehsal prosesi bunu ayəni təsdiq edir.

İdxdan yüksək asılılıq lizinq bazarının formalaşmasında başlıca məhdudiyat olmuşdur. Lakin istehsalda lizinqlə yanaşı innovasiyanın tətbiqinin özünü də məhdudlaşdıran amillər mövcuddur. Bura həm iqtisadi, həm istehsal və həm də digər faktorların məhdudlaşdırıcı təsirlərini aid etmək olar.

Lizinqdən istifadənin genişləndirilməsində bankların roluna baxaq. Belə ki, təhlillər göstərir ki, ölkədə lizinqin inkişafı üçün vacib faktorlardan biri ilkin mərhələdə dövlət dəstəyinin göstərilməsidir. Dövlət dəstəyi lizinq xidmətləri bazarının dayanıqlı inkişafı üçün ilkin mühitin yaradılmasını təmin etməlidir. Dövlət dəstəyi ilk növbədə lizinqin qeyri-neft sektorunda artımın sürətləndirilməsi, eləcə də ölkədə maliyyə xidmətləri supermarketinin formalaşdırılması baxımından zəruridir. Xüsusilə böhran dövrlərində lizinq instrumenti iqtisadiyyatda investisiyaya tələbin təmin edilməsinə təsir imkanına malikdir. Qeyri-neft sektorunun strukturunu formalaşdıran sahələrində (hasilat sənayesi, metallurgiya, nəqliyyat) lizinq əməliyyatlarının həcmnin və məshtabının artması həmin sahələrin texnoloji inkişafını təmin etməklə yanaşı, innovativ texnologiyaya keçidə imkan verir. Bu proses həm də iqtisadiyyatın strukturundakı disproporsiyanın aradan qaldırılmasına imkan verir.

Bununla yanaşı lizinq vasitəsilə qeyri-neft sektorunun texnoloji səviyyəsinin artırılması kiçik və orta sahibkarlığın yeni və çeşidli məhsul təklifini artırmağa imkan verir. Digər maliyyələşmə mexanizmləri ilə müqayisədə əsas kapitalla investisiya qoyuluşunda lizinqin üstünlük təşkil etməsi və ya ona əlçatanlığın təmini istehsal vasitələrinə tələbi artırır. Nəticədə maultiplikativ təsir hesabına istehsal və infrastruktur sahələrdə məhsullara tələb yüksəlir.

Göründüyü kimi, lizinq xidmətləri bazarının intensivləşdirilməsi iqtisadi artıma həm birbaşa, həm də dolayı təsir edə bilər. Birbaşa effektiv qeyri-neft sektorunun vergi daxilolmalarında payının artması, dolayı təsir isə məhsul və xidmətlərin rəqabət qabiliyyətinin artması, nəticədə ümumilikdə ölkədə ixracın diversifikasiyası və ixracyönlü qeyri-neft sektorunun dəstəklənməsinə təsir göstərir.

Ölkədə bank-maliyyə sektorunun əsas xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, resursdan və xarici şoklardan sistemin asılılığı mövcud olmuşdur. İqtisadiyyatın yaxşı dövrləri hesab olunan 2003-2014-cü illərdə iqtisadiyyatın maliyyələşməsində büdcə ilə yanaşı bu sektor da aktiv iştirak etmişdir. Bunun nəticəsi olaraq təkcə 2003-2014-cü illərdə maliyyə dərinliyi 77%-ə çatmış¹ və kredit portfeli 30 dəfə artmışdı [2]. 2008-2015-ci illərdə banklar² 72 mlrd. manat kredit vermişdir.

2014-cü ildən neftin qiymətinin kəskin azalması nəticəsində makroiqtis-

¹aktivlər/qeyri-neft ÜDM-i

²Beynəlxalq Bank nəzərə alınmadan

sadi şəraitin dəyişməsi, devalvasiya və işgüzar aktivliyin zəifləməsi kredit portfelinin keyfiyyətini pisləşdirdi və itkilərə səbəb oldu. Eyni zamanda xarici bazarlara çıxış imkanları pisləşdi, daxili yığım mənbələri isə daraldı. Devalvasiya nəticəsində bankların təkcə valyuta mövqeyindən itkisi 600 mln. manat təşkil etdi¹.

Bu proses 2010-2014-cü illərdə bank sistemində hərərətlənmənin qarşısının alınması və kapitallaşma istiqamətində reqlulyativ tədbirlər gördü. Belə ki, banklar üzrə:

- kredit portfelinin artımı məhdudlaşdırıldı;
- ehtiyatlanma və risk qiymətləndirilməsi tələbləri sərtləşdirildi;
- dayanıqlı gəliri olmayan borcalanların kreditlənməsi məhdudlaşdırıldı;
- 2012-ci ildə kapital tələbi 5 dəfə artırılaraq 50 mln. manata çatdırıldı;

2015-ci ildən başlayaraq sektorun restrukturizasiyası, likvidliyin tənzimlənməsi və problemlı aktivlərin həlli istiqamətində işlər görüldü:

- banklara likvidlik dəstəyi göstərildi;
- kreditlərin restrukturizasiyasına imkan verən tənzimləmə apardı;
- 3 il (2016-2018-ci illər) müddətinə əmanətlər tam sığortalandı;
- 2015-ci ildə ödəniş qabiliyyətini itirmiş 8 bankın lisenziyası (dövlətə xərc yaratmadan) ləğv edildi.

Lakin təhlillər göstərir ki, bank sektorunun restrukturizasiyası tədbirləri sistemin maliyyə dayanıqlığı və vasitəçilik funksiyalarını bərpa etməyib. Bununla yanaşı bankların kredit aktivliyi aşağı düşür. 2017-ci ildə kredit portfeli 12% (2016-cı ildə 27%, 4 mlrd. manat) azalaraq 8 mlrd. manat təşkil edir. Eyni zamanda kredit portfelinin keyfiyyəti riskli səviyyədədir. Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının məlumatına əsasən qeyri-ışlək kreditlər portfelin 17%-ni təşkil edir.

Bank resurslarının əsas maliyyələşmə mənbələrindən olan fiziki şəxslərin müddətli əmanətləri azalır. 2016-cı ildə azalma 23%, 2017-ci ildə isə 10% olmuşdur (01 sentyabr 2017-ci il - 5.1 mlrd. manat). MBNP-nin məlumatına əsasən təkcə 2017-ci ildə banklar 775 mln. manat kapital cəlb etmişdir. Bunun 600 mln. manatı Beynəlxalq Bankın payına düşür [3]. Özəl bankların isə həm daxili, həm də xarici mənbələrdən (xarici investisiyalar vasitəsilə) kapital cəlb etmək imkanları isə demək olar ki, aşağı səviyyədədir. Sektor davamlı təzyiqlə (ehtiyatlanma, zərər, kapital itkiləri) altında investisiya cəlb ediciliyini itirir.

İqtisadiyyatda struktur resessiyasının hökm sürdüyü şəraitdə bank sektorunda izafi likvidlik müşahidə olunur. Banklar aktiv kredit fəaliyyətindən çəkinir. Kredit portfelinin daralmasının davam etməsi bankların maliyyə dayanıqlığına da ciddi risklər yaradır. Banklar gəlir əldə etmək və kapital "generasiyası" imkanlarını itirirlər.

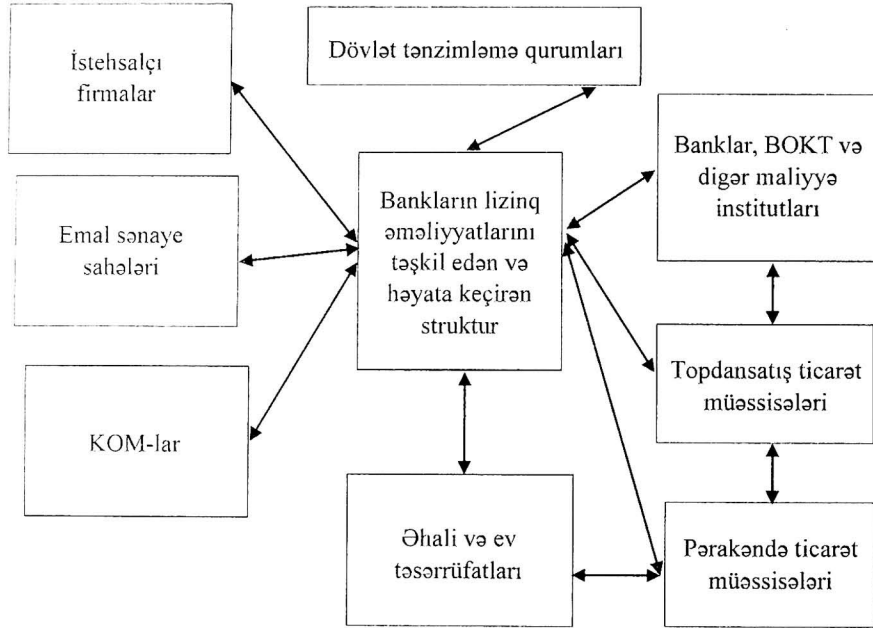
Təbii ki, qeyd edilən problemlərin həlli bankların lizinq fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi üzrə heç də bütün problemləri həll etmir. Bu, sadəcə lizinq

¹Bankların statistik məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hesablama

əməliyyatlarının həyata keçirilməsi üçün baza şəraiti təmin edə bilər, yəni bu zaman bankların lizinq marağı və tələbi arta bilər. Lizinq xidmətlərinin maliyyələşməsində bankların iştirak formasını xüsusi qeyd etmək lazımdır. Belə ki, bu proses istehsalçı, istehlakçı, xidmət sektoru və bank sferasını vahid kompleks formasında birləşməsinə təmin edə bilər. Bütövlükdə bankların lizinq əməliyyatında iştirakına dair prinsiplə məqamları aşağıdakı sxemdəki kimi təsvir etmək olar. Qeyd edək ki, bu sxem bankların lizinq fəaliyyətinin modifikasiya olunmuş formasıdır.

Sxem 1

Bankların lizinq bazarında iştirakı

Verilmiş sxemin əsas fərqləndirici xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, banklar da daxil olmaqla digər maliyyə institutları özləri müstəqil formada lizinq əməliyyatının iştirakçısı kimi çıxış edirlər. Sxemə əsasən lizinq üzrə ödənişlər tam, qismən və ya kompensasiya formasında həyata keçirilməsi iştirakçıların qarşılıqlı əlaqəsinin effektivliyi baxımından səmərəli olardı. Belə ki, bu, istehsalçı ilə lizinqverən və onu maliyyələşdirən maliyyə institutlarının fəaliyyətini stimullaşdırır. Eyni zamanda sxemdə istehsalçı, istehlakçı və maliyyə qurumlarının vahid şəbəkədə cəmlənməsi təmin olunur.

Banklarda lizinq xidmətlərinin bu formada inkişaf etdirilməsi dövlət tərəfindən birbaşa və ya müxtəlif güzəştlər tətbiq etməklə dəstəklənə bilər. Lizinq xidmətləri bazarının canlanmasına dövlət dəstəyi ümumilikdə strateji dövr üçün ictimai məqsədlərin realizasiyasında innovativ imkanlar hesab oluna

bilər. Bankların lizinq fəaliyyətinə dövlət dəstəyi isə xarici təcrübə nəzərə alınmaqla aşağıdakı formaları əhatə etməlidir:

- Bankların innovativ məhsul və xidmətləri həyata keçirməsi üçün vəsaitlərin akkumulyasiyasının stimullaşdırılması;
- Lizinq əməliyyatları üzrə strateji istiqamətlərin müəyyən edilməsi, lizinq fəaliyyətinin koordinasiyası;
- İnnovasiya yönü lizinq xidmətlərinin kompleks inkişafının stimullaşdırılması;
- Lizinq fəaliyyətini tənzimləyən təkmil normativ-hüquqi bazanın yaradılması;
- Lizinq bazarının inkişafının infrastruktur elementlərinin formalaşdırılması və institusional inkişafının təmin edilməsi.

Təhlillər göstərir ki, qabaqcıl ölkələrin təcrübəsində lizinqin inkişafı məqsədlə həyata keçirilən tədbirlər iqtisadi inkişafın elm tutumluluğunun artırılması və texnoloji əsaslı və rəqabət qabiliyyətli istehsal sferasının formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Azərbaycanda isə 2016-cı ildə qəbul edilmiş Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas istiqamətləri üzrə strateji yol xəritəsində lizinqin inkişaf məqsədləri nəzərdə tutulsa da, hazırda bu istiqamətdə kompleks yanaşmanın tətbiqi tələb olunur.

Lizinqin inkişaf təcrübələri nəzərə alınmaqla dövlətin bankların lizinq fəaliyyətinə dəstəyini birbaşa və dolaylı olmaqla iki istiqamətdə həyata keçirilə bilər. Birbaşa dəstək zamanı dövlət prioritet sahələrə lizinq verilməsinin maliyyələşməsində iştirakı, birgə layihələrin həyata keçirilməsi və eləcə də bank sektoru üzrə texnoloji yeniliklərin dəstəklənməsi üzrə proqramın işlənilməsi təmin edə bilər. Bu mahiyyətə dövlət tərəfindən bankların lizinq fəaliyyətinin administrativ və məqsədyönlü formada tənzimlənməsidir.

İqtisadiyyatın inkişaf məqsədləri nəzərə alınmaqla texnoloji proseslərə əsaslanan lizinq müqavilələrinin maliyyələşdirilməsi zamanı dövlətlə yanaşı banklar tərəfindən də güzəştli kreditlərin verilməsi nəzərdə tutulmalıdır. Bu həm də bankların innovasiyaların iqtisadiyyatda tətbiqinin sürətləndirilməsi baxımından da zəruridir. Müqavilə üzrə qarşılıqlı öhdəliklərdə isə dövlət təminatının nəzərdə tutulması lizinqə çıxışı asanlaşdırır.

Bankların lizinq fəaliyyətinə dolaylı dövlət dəstəyi isə bir tərəfdən lizinq bazarının canlandırılması, digər tərəfdən isə innovasiya əsaslı iqtisadiyyata keçid üçün əlverişli mühitin yaradılmasını nəzərdə tutmalıdır. Ölkə təcrübələri nəzərə alınmaqla lizinqə dövlət dəstəyinin məzmunu, strukturu və formaları müxtəlif ola bilər. Bura vergi güzəştləri, lizinqə kredit ayıran banklara imtiyazlar və s. aiddir. Bütövlükdə bankların lizinq fəaliyyətinə dövlət dəstəyi qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi, maliyyə-kredit və stimullaşdırıcı formaları əhatə etməlidir.

Belə ki, ölkədə lizinqin inkişaf etdirilməsi üçün ilk növbədə onun qanunvericilik bazası təkmilləşdirilməli, beynəlxalq tələblərə uyğunlaşdırılmalıdır.

Qeyd edək ki, 1994-cü ildə «Lizinq fəaliyyəti haqqında» Qanun qəbul edilmiş, 2000-ci ildə qüvvəyə minmiş Mülki Məcəllənin ayrıca bölməsi lizinq münasibətlərinin tənzimlənməsinə həsr edilmişdir. 2003-cü ildə Mülki Məcəlləyə bir sıra əlavə və dəyişikliklər edilmiş və bu sənədin təsdiqi haqqında ölkə Prezidentinin müvafiq Fərmanında İqtisadiyyat Nazirliyinə lizinq xidmətlərinin stimullaşdırılması ilə bağlı təkliflərin hazırlanması tapşırılmışdır. Bu tapşırığın icrası olaraq Vergi Məcəlləsinə lizinq obyektinə olan əmlakın sürətli amortizasiyası, habelə lizinq əməliyyatlarının əlavə dəyər vergisindən azad edilməsi ilə bağlı dəyişikliklər edilmişdir.

Azərbaycan iqtisadiyyatında lizinq xidmətlərindən geniş istifadə etmək məqsədilə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi üzrə aşağıdakı tədbirlərin görülməsi məqsədə uyğundur:

- Lizinq münasibətlərinin iştirakçılara müəyyən güzəştlərin verilməsi. Bununla bağlı Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə, «Sosial Sığorta haqqında» və «Dövlət rüsumu haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunlarına, habelə məcburi ödəmələri müəyyənləşdirən digər normativ-hüquqi sənədlərə müvafiq dəyişiklik və əlavələrin edilməsi;
- Lizinq müqaviləsinin nümunəvi formasının təsdiqi barədə müvafiq normativ hüquqi aktın qəbul edilməsi;
- Lizinq obyektinin dövlət qeydiyyatı ilə bağlı sadələşdirilmiş mexanizmin tətbiq edilməsi;
- Lizinqin tənzimlənməsi ilə məşğul olan şəxslər üçün müvafiq seminar, trening və digər tədbirlərin keçirilməsi;
- Lizinq münasibətlərini tənzimləyən normativ-hüquqi aktlar toplusunun hazırlanması və onun sahibkarlara çatdırılması.

Qərb ölkələrində lizinqin inkişafına lizinq əməliyyatlarında iştirak edən banklar üçün tətbiq edilən vergi güzəştləri mühüm rol oynamışdır. Belə ki, vergi güzəştləri lizinq üzrə xərcləri aşağı salmağa imkan vermişdir. Lizinq əməliyyatının isə daha aşağı dəyərə malik olması lizinqalanlar üçün borc yükünü azaldır və nəticədə müvafiq layihələrin reallaşdırılmasını təmin edir. Bu mənada Azərbaycan ərazisində fəaliyyət göstərən qanunvericilik aktları kifayət dərəcədə təkmilləşdirilmişdir. Belə ki, mövcud hüquqi normalar və qanunlar lizinq əməliyyatları üzrə prosedurları sadələşdirməyə imkan verir, həmçinin lizinqalan və digər iştirakçılar arasında etibarlı bir təminatçı kimi çıxış edir. Lizinq prosesində təminat mühüm rola malik olduğu üçün göstərilən problemi aradan qaldırılır. Çünki kreditor təminata görə mülkiyyət hüququnu özündə saxlayır. Təminata görə ödənilən pula görə bankın müstəsna hüquqa malik olması isə lizinq əməliyyatının keyfiyyətcə yaxşılaşdırılmasına gətirib çıxara və investisiya layihələrinin reallaşmasına imkan verə bilər.

Hazırda lizinq sektoru bu sahənin xidmətlərindən məhdud istifadə ilə xarakterizə olunur. Həmçinin lizinq müstəqil bir sektor kimi bank-maliyyə sferası ilə zəif əlaqəyə malikdir, bu səbəbdən kapitalın istehsal sferalarına daxil olması da məhdud səviyyədədir. Azərbaycanda banklar lizinq xidməti üzrə ge-

niş təcrübəyə malik olsa da, onlar tərəfindən həyata keçirilən lizinq əməliyyatları aşağı səviyyədə olduğu üçün lizinqin təklif olunan şərtləri lizinqalanlar üçün effektiv deyildir. Bu səbəbdən kredit əməliyyatları ilə müqayisədə bu maliyyə alətinin rəqabət imkanları aşağı olaraq qalır.

ƏDƏBİYYAT

1. Цыганов А. М. Инновационный лизинг. М.: МГИМО-Университет, 2013, 198 с.
2. <https://www.fimsa.az/az/statistika>.
3. <https://ibar.az/az/about-bank/disclosure-of-information/diger-hesabatlar/#information>.
4. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi. Bakı: Qanun, 2005, 352 s.
5. «Lizinq xidməti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 1994.
6. ADSK-nın statistik məlumatlar toplusu. Bakı, 2016.
7. Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritəsi, 2016.

РАЗВИТИЕ РЫНКА ЛИЗИНГОВЫХ УСЛУГ – КАК ФАКТОР УСКОРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

З.Г.ЗЕЙНАЛОВ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются два аспекта развития рынка лизинга. С одной стороны, модернизация малого и среднего бизнеса путем модернизации производственных мощностей обеспечивается за счет лизинга, с другой - коммерческие банки являются основными поставщиками финансовой поддержки на рынке лизинга.

В исследовании были проанализированы факторы, влияющие на ограниченное использование лизинга в экономике, объем инновационных продуктов, затраты на технологические инновации по источникам финансирования, доля направлений в затратах, участие банков на рынке лизинга.

Ключевые слова: объем инновационных продуктов, лизинговый рынок, лизинговые операции, экономические факторы, производственные факторы.

DEVELOPMENT OF THE LEASING MARKET AS A FACTOR IN ACCELERATING INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Z.H.ZEYNALOV

SUMMARY

The article discusses two aspects of the development of the leasing market. On the one hand, the modernization of small and medium businesses through the modernization of production facilities is provided through leasing, on the other - commercial banks are the main suppliers of financial support in the leasing market.

The study analyzed the factors affecting the limited use of leasing in the economy, the volume of innovative products, the cost of technological innovation by source of funding, the share of areas in costs, and the participation of banks in the leasing market.

Key words: volume of innovative products, leasing market, leasing operations, economic factors, production factors.